

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

PECULIARITIES OF USING EXPERT KNOWLEDGE IN INVESTIGATING VIOLATIONS OF TRAFFIC SAFETY RULES OR VEHICLE OPERATION BY DRIVERS

Коломієць В.В., аспірант
Донецький державний університет
внутрішніх справ

В статті розглядаються особливості використання спеціальних знань при розслідуванні порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Вказується, що виходячи із нормативних приписів, суб'єктами спеціальних знань можуть бути виключно особи, які мають процесуальний статус спеціаліста та експерта. Варто також зауважити на тому, що із реформою правоохоронних органів у 2015 році підхід до врегулювання судово-експертної діяльності було принципово змінено. Зокрема, це також отримало такий наслідок як розширення переліку осіб, які можуть бути залучені як спеціалісти в межах кримінального провадження. В межах досліджуваного кримінального правопорушення, яке полягає у порушенні правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, застосування спеціальних знань у більшості випадків є обов'язковим, що зумовлено специфікою механізму такого суспільно небезпечного діяння. Зазначається, що із урахуванням того, що досліджуване кримінальне правопорушення є діянням із матеріальним складом, оскільки в диспозиції ст. 286 КК України є вказівка на наслідок у вигляді тілесних ушкоджень, визначення ступеню їх тяжкості в ході проведення судово-медичної експертизи є обов'язковим. Водночас, як свідчить аналіз практики, під час розслідування дорожньо-транспортних пригод поряд із судово-медичною у більшості випадків проводяться окремі криміналістичні дослідження (зокрема, судова трасологічна експертиза) та автотехнічна експертиза. Варто також звернути увагу на припис кримінального процесуального законодавства, відповідно до якого експерту під час проведення експертизи заборонено вирішувати питання права. Отже, що цей учасник кримінального провадження не повинен надавати оцінку та жодні коментарі з приводу кваліфікації діяння.

Ключові слова: спеціальні знання, безпека дорожнього руху, експлуатація транспорту, транспортні засоби, експерт, спеціаліст, тілесні ушкодження, кримінальне правопорушення.

The article examines the peculiarities of the use of special knowledge in the investigation of violations of traffic safety rules or the operation of vehicles by persons driving vehicles. It is indicated that, based on the regulations, subjects of special knowledge can only be persons who have the procedural status of specialist and expert. It is also worth noting that with the reform of law enforcement agencies in 2015, the approach to the regulation of forensic expert activity was fundamentally changed. In particular, this also had the effect of expanding the list of persons who can be involved as specialists in criminal proceedings. Within the scope of the investigated criminal offense, which consists in the violation of the rules of road traffic safety or the operation of transport by persons driving vehicles, the use of special knowledge is mandatory in most cases, which is due to the specificity of the mechanism of such a socially dangerous act. It is noted that taking into account the fact that the investigated criminal offense is an act with a material component, since in the disposition of Art. 286 of the Criminal Code of Ukraine indicates the consequence in the form of physical injuries, the determination of their severity during the forensic medical examination is mandatory. At the same time, as the analysis of practice shows, during the investigation of traffic accidents, along with the forensic examination, in most cases, separate forensic investigations (in particular, forensic trasological examination) and auto technical examination are carried out. It is also worth paying attention to the prescription of the criminal procedural legislation, according to which an expert is prohibited from deciding questions of law during the examination. This means that this participant in criminal proceedings should not provide an assessment and any comments regarding the qualification of the act.

Key words: special knowledge, traffic safety, operation of transport, vehicles, expert, specialist, bodily injuries, criminal offense.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, спеціальні знання під час розслідування кримінальних правопорушень, хоча і залишаються достатньо дискусійним феноменом, однак поступово отримують належне визнання. Достатньо тривалий час спеціалісти у галузі кримінального процесу та криміналістики сприймали використання спеціальних знань в межах процесу доказування як допоміжного інструментарію досудового розслідування. Варто також вказати на те, що ця ситуація, серед іншого, зумовлена окремими положеннями кримінального процесуального законодавства, в якому є нормативний припис щодо відсутності висновку експерта у переліку доказів, які обов'язково мають враховуватись на стадії досудового розслідування та судового розгляду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми застосування спеціальних знань під час розслідування дорожньо-транспортних пригод були предметом наукових досліджень таких учених як С.С. Вітвіцький, А.Ф. Волобуєв, В.І. Дячук, М.П. Климчук, О.А. Губська, О.В. Одерій та ін. Проте, низка проблемних питань залишилась невирішеною, що і зумовило актуальність обраної теми.

Метою дослідження є розгляд порядку, підстав та особливостей використання спеціальних знань при розсліду-

ванні порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Викладення основного матеріалу. Традиційно для науки кримінального процесу та криміналістики, спеціальні знання та сфера їх використання диференціюється на залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також залучення експерта для проведення експертизи та надання висновку судового експерта. В окремих (поодиноких) наукових роботах також зустрічається підхід, відповідно до якого вчені пропонують під спеціальними знаннями також розуміти і знання сторін та інших учасників кримінального провадження у певній сфері, водночас таке їх розуміння суперечить положенням кримінального процесуального законодавства та Закону України «Про судову експертизу».

Так, відповідно до ч. 1 ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

В ч. 1 ст. 69 КПК зазначено, що експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [1]. Отже, виходячи із нормативних приписів, суб'єктами спеціальних знань можуть бути виключно особи, які мають процесуальний статус спеціаліста та експерта. Варто також зауважити на тому, що із реформою правоохоронних органів у 2015 році підхід до врегулювання судово-експертної діяльності було принципово змінено. Зокрема, це також отримало такий наслідок як розширення переліку осіб, які можуть бути залучені як спеціалісти в межах кримінального правопорушення. В межах досліджуваного кримінального правопорушення, яке полягає у порушенні правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, застосування спеціальних знань у більшості випадків є обов'язковим, що зумовлено специфікою механізму такого суспільно небезпечного діяння.

Застосування спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій за фактами порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Відтак, як було зазначено, після реформи правоохоронних органів у 2015 році Експертна служба залишилась у підпорядкуванні МВС, однак не увійшла до підрозділів Національної поліції (до 2015 року Науково-дослідні експертно-криміналістичні центри функціонували при ГУМВС в областях). У зв'язку із цим з метою організації належного рівня техніко-криміналістичного забезпечення було передбачено посаду інспектора-криміналіста, яка знаходиться у підпорядкуванні органу досудового розслідування. Проте, відповідно до спеціальних правових актів, якими унормовано організаційні особливості залучення спеціалістів, з метою забезпечення якості досудового розслідування та роботи із доказовою інформацією було розмежовано випадки залучення до огляду місця події інспектора-криміналіста та спеціалістів Експертної служби МВС (спеціалізованої пересувної лабораторії).

Так, відповідно до Інструкції «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події», затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339, спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС може залучатися до участі у проведенні ОМП у кримінальному провадженні за письмовим (як виняток за усним з подальшим оформленням у письмовій формі) клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки, у разі виникнення об'єктивних обставин, пов'язаних зі вчиненням: бривства або умисного тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого із застосуванням вогнепальної зброї; розбійного нападу із застосуванням вогнепальної зброї з постраждалими особами; згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього, малолітньої чи малолітнього або таке, що спричинило особливо тяжкі наслідки; дорожньо-транспортної пригоди, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; пожежі, під час якої загинуло двоє і більше осіб або госпіталізовано до медичних закладів п'ятеро і більше осіб; вибуху, загрози вибуху або виявлення саморобних вибухових пристроїв [2]. Виходячи із наведеного, а також диспозиції ч. 3 ст. 286 КК України (загибель кіль-

кох та більше осіб), у більшості випадків лише за таких умов для огляду місця події буде залучена спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС України. У всіх інших випадках, за відсутності загибелі чи госпіталізації більше, ніж п'яти потерпілих осіб, до такої слідчої розшукової дії можуть бути залучені інспектори-криміналісти органів досудового розслідування.

Водночас, також необхідно зауважити, що відповідно до положень наведеної вище Інструкції, а фактами вчинення інших злочинів (кримінальних правопорушень) спеціалізована пересувна лабораторія залучається за письмовим клопотанням керівника органу досудового розслідування або особи, що виконує його обов'язки. Рішення про доцільність залучення спеціалізованої пересувної лабораторії для участі в проведенні ОМП приймається керівництвом відповідного підрозділу Експертної служби МВС спільно з керівництвом органів досудового розслідування, виходячи з категорії вчиненого злочину, об'єктивних обставин та необхідності застосування відповідних спеціальних знань [2]. Таким чином, якщо слідчий вважатиме, що для огляду місця події за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України необхідно залучити спеціаліста Експертної служби МВС України, відповідно до встановленого порядку, такий спеціаліст може бути залучений за відсутності наведених особливостей. Необхідно звернути увагу на те, що, як свідчить правоохоронна та судова практика, у більшості випадків такі фахівці залучаються (здебільшого, автотехніки), що зумовлено необхідністю забезпечення невідкладного огляду транспортного засобу та слідових картин, які пов'язані із механізмом дорожньо-транспортної пригоди. Зокрема, залучення такого спеціаліста також дозволить виключити вину у кримінальному правопорушенні інших осіб (наприклад, потерпілого або другого водія (причинно наслідкового зв'язку між діями іншого водія та спричиненням тілесних ушкоджень або смерті потерпілому), якщо у дорожньо-транспортній пригоді взяли участь декілька транспортних засобів).

В цьому контексті також варто звернути увагу на особливості встановлення у водія стану алкогольного сп'яніння з метою розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286 та ст. 286-1 КК України. Так, в Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженій Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України від 09.11.2015 № 1452/735 вказано, що огляду на стан сп'яніння підлягають водії транспортних засобів, щодо яких у поліцейського уповноваженого підрозділу Національної поліції України (далі – поліцейський) є підстави вважати, що вони перебувають у стані сп'яніння згідно з ознаками такого стану. Ознаками алкогольного сп'яніння є: запах алкоголю з порожнини рота; порушення координації рухів; порушення мови; виражене тремтіння пальців рук; різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя; поведінка, що не відповідає обстановці. Ознаками наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, є: наявність однієї чи декількох ознак стану алкогольного сп'яніння (крім запаху алкоголю з порожнини рота); звужені чи дуже розширені зіниці, які не реагують на світло; сповільненість або навпаки підвищена жвавість чи рухливість ходи, мови; почервоніння обличчя або неприродна блідість. Огляд на стан сп'яніння проводиться: поліцейським на місці зупинки транспортного засобу з використанням спеціальних технічних засобів, дозволених до застосування МОЗ та Держспоживстандартом (далі – спеціальні технічні засоби); лікарем закладу охорони здоров'я (у сільській місцевості за відсутності

лікаря – фельдшером фельдшерсько-акушерського пункту, який пройшов спеціальну підготовку) [3]. Вказівка в наведених положеннях на наявність у представників правоохоронних органів спеціальних знань потребує додаткового тлумачення з метою уникнення неправильного розуміння та помилок під час практичної діяльності. Зокрема, в наведеному контексті спеціальні знання повинні розумітись як володіння певними інструкціями з оцінки стану водія з метою виключення наявності в нього алкогольного чи іншого сп'яніння. Ці спеціальні знання не використовуються в межах кримінального провадження, оскільки представники таких підрозділів Національної поліції не мають процесуального статусу спеціаліста або експерта.

За наявності ознак, передбачених пунктом 3 розділу І цієї Інструкції, поліцейський проводить огляд на стан сп'яніння за допомогою спеціальних технічних засобів, дозволених до застосування МОЗ та Держспоживстандартом. Огляд на стан алкогольного сп'яніння водія транспортного засобу здійснюється поліцейськими, які мають спеціальні звання. Поліцейськими використовуються спеціальні технічні засоби, які мають, зокрема, сертифікат відповідності та свідоцтво про перевірку робочого засобу вимірювальної техніки. Огляд на стан сп'яніння проводиться з дотриманням інструкції з експлуатації спеціального технічного засобу та фіксацією результатів на паперових та електронних носіях, якщо спеціальний технічний засіб має такі функції [3]. Водночас, обов'язковим для рахування є те, що встановлення стану сп'яніння уповноваженим підрозділом Національної поліції проводиться виключно у тому випадку, якщо під час дорожньо-транспортної пригоди не було травмовано або спричинено смерті потерпілим (за умов відсутності складу кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286 та 286-1 КК України). Якщо було вчинено досліджуване кримінальне правопорушення огляд водія, а також інших учасників дорожньо-транспортної події проводиться виключно у відповідних закладах охорони здоров'я.

Окремим, важливим аспектом є надання первинної оцінки спеціаліста дорожньо-транспортній пригоді під час проведення огляду місця події. Це забезпечує обрання правильного та логічно побудованого алгоритму досудового розслідування, зокрема також це надає можливість диференціювати причини, які призвели до вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України. Особливо, це стосується несправності транспортного засобу, водій якого вчинив досліджуване суспільно небезпечне діяння. Так, вчені вказують, що виникнення дорожньо-транспортної пригоди внаслідок несправностей транспортного засобу найчастіше спричинено недостатнім контролем за технічним станом транспортних засобів і зумовленими ним несправностями. Це зазвичай фахівці визначають згодом, коли зібрані та проаналізовані всі відомості про те, що сталося, включно з тими, які не піддаються оцінці на підставі юридичних знань. Це можливо лише після проведення низки експертиз і співставлення їх результатів з рештою доказів. Тому на початковому етапі розслідування водія здебільшого допитують як свідка, а обвинуваченим він стає лише на етапі подальшого розслідування. Слід зауважити, що в разі, якщо визначення причинових зв'язків може не потребувати спеціальних знань, тоді це здійснюють безпосередньо слідчий і суд. У тому разі, якщо спеціальні знання необхідні для визначення ознак причинового зв'язку призначають судову експертизу. При цьому експерт має право давати висновок про наявність або відсутність причинового зв'язку, про причини або наслідки в тих випадках, коли для з'ясування закономірностей розвитку явищ, що утворюють причиновий ланцюг, який експерт перевіряє, цілком вистачає його спеціальних знань [4]. Таким чином, побудова причинного наслідкових зв'язків в межах механізму кримінального правопорушення, передбаченого ст. 286 КК України має

відбуватись із залученням особи, яка володіє спеціальними знаннями у галузі судової автотехнічної експертизи та може забезпечити подальше розслідування первинною інформацією.

Із урахуванням наведеного, застосування спеціальних знань та залучення спеціаліста безпосередньо пов'язано із необхідністю надання оцінки слідовим картинам суспільно небезпечного діяння, а також забезпечення техніко-криміналістичної допомогою з метою забезпечення належної доказової бази. Більш широко використовуються спеціальні знання на етапі призначення та проведення судової автотехнічної/трасологічної експертизи.

Застосування спеціальних знань під час проведення експертизи, призначених за фактами порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Так, відповідно до ст. 242 КПК України, експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 Кодексу, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права. Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 6) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [1]. Із урахуванням того, що досліджуване кримінальне правопорушення є діянням із матеріальним складом, оскільки в диспозиції ст. 286 КК України є вказівка на наслідок у вигляді тілесних ушкоджень, визначення ступеню їх тяжкості в ході проведення судово-медичної експертизи є обов'язковим. Водночас, як свідчить аналіз практики, під час розслідування дорожньо-транспортних пригод поряд із судово-медичною у більшості випадків проводяться окремі криміналістичні дослідження (зокрема, судово-трасологічна експертиза) та автотехнічна експертиза. Варто також звернути увагу на припис кримінального процесуального законодавства, відповідно до якого експерту під час проведення експертизи заборонено вирішувати питання права. Це означає, що цей учасник кримінального провадження не повинен надавати оцінку та жодні коментарі з приводу кваліфікації діяння.

Окрім кримінального процесуального законодавства судово-експертна діяльність також регулюється Законом України «Про судову експертизу» та іншими правовими актами, такими як, наприклад, інструкції. Так, в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженій Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 передбачено, що призначення судових експертиз та експертних досліджень судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному відповідними законодавчими та іншими нормативно-правовими актами [5]. Всі атестовані судові експерти, які мають право проводити

відповідні дослідження регулярно підтверджують свою кваліфікацію та в обов'язковому порядку заносяться до реєстру судових експертів України. Вказаний реєстр містить стислу інформацію щодо кваліфікації експертів всіх експертних установ (МВС, Міністерства юстиції, Державної прикордонної служби тощо), а також мають перелік їх свідоцтв, якими надано дозвіл на проведення певних видів судово-експертних досліджень. У вище наведеній Інструкції також міститься інформація щодо переліку видів досліджень, які відповідним чином диференційовані та можуть бути призначені для вирішення окремих питань.

Так, у правовому акті визначено, що основними видами (підвидами) експертизи є: криміналістична: почеркознавча; лінгвістична експертиза мовлення; технічна експертиза документів; експертиза зброї та слідів і обставин її використання; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); фототехнічна, портретна; експертиза голограм; відео-, звукозапису; вибухотехнічна; техногенних вибухів; матеріалів, речовин та виробів (лакофарбових матеріалів і покриттів; полімерних матеріалів; волокнистих матеріалів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; скла, кераміки; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; спиртовмісних сумішей; ґрунтів; металів і сплавів та виробів з них; наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі; речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин; харчових продуктів; сильнодіючих і отруйних речовин); біологічна. Інженерно-технічна: інженерно-транспортна (автотехнічна, транспортно-трасологічна, залізнично-транспортна); дорожньо-технічна;... електротранспортна експертиза...[5]. Що стосується випадків порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, необхідно відзначити, що у більшості випадків призначаються трасологічні, експертиза матеріалів, речовин та виробів, автотехнічні та транспортно-трасологічні. В окремих випадках органи досудового розслідування також можуть прийняти рішення про призначення дорожньо-технічної експертизи. Зазначені експертні дослідження призначаються з метою підтвердження або спростування слідчих версій, а також уточнення механізму дорожньо-транспортної пригоди та вини кримінального правопорушника в ній.

В КПК України чітко визначено сутність та зміст висновку експерта, а також окремі особливості призначення експертизи. Так, зокрема, в ст. 101 кримінального процесуального законодавства передбачено, що висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Висновок повинен ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або вони стали йому відомі під час дослідження матеріалів, що були надані для проведення дослідження. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. Запитання, які ставляться експертові, та його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. Висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими. Експерт, який дає висновок щодо психічного стану підозрюваного, обвинуваченого, не має права стверджувати у висновку, чи мав підозрюваний, обвинувачений такий психічний стан, який становить елемент кримінального правопорушення або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення. Висновок

експерта надається в письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку. Якщо для проведення експертизи залучається кілька експертів, експерти мають право скласти один висновок або окремі висновки. Висновок передається експертом стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза. Висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі [1]. Остання вказівка на необов'язковість врахування висновку експерта є достатньо неоднозначним законодавчим підходом, оскільки, формально, це може створити перешкоду досудовому розслідуванню. У першу чергу наведене положення було спрямовано на уникнення випадків врахування інформації, яка може не бути об'єктивною через суб'єктивне сприйняття особою об'єктів, наданих на дослідження. Водночас, судово-експертна діяльність передбачає можливість проведення повторних та додаткових експертиз, що зумовлено потребою у підтвердженні або спростуванні попереднього висновку та виключенням факту надання судовим експертом завідомо неправдивого висновку.

Під час розслідування порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами доцільним є призначення комісійних та комплексних експертиз. Так, в наведеній вище Інструкції вказано, що комісійною є експертиза, яка проводиться двома чи більшою кількістю експертів, що мають кваліфікацію судового експерта за однією експертною спеціалізацією (фахівцями в одній галузі знань). Комісія експертів може утворюватися органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), або керівником експертної установи. Комплексною є експертиза, що проводиться із застосуванням спеціальних знань різних галузей науки, техніки або інших спеціальних знань (різних напрямів у межах однієї галузі знань) для вирішення одного спільного (інтеграційного) завдання (питання). До проведення таких експертиз у разі потреби залучаються як експерти експертних установ, так і фахівці установ та служб (підрозділів) інших центральних органів виконавчої влади або інші фахівці, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах [5]. Із урахуванням обсягу та кількості питань, які зазвичай ставляться на вирішення експертизи, а також з метою скорочення термінів проведення експертизи (якщо потрібно провести декілька) такий підхід є оптимальним.

Зазвичай, у процесі проведення дослідження здійснюються: загальний огляд ТЗ; дослідження ідентифікаційного позначення кузова; дослідження табличок виробника; дослідження номерного майданчика та прилеглих до нього частин ТЗ; дослідження лакофарбового покриття; дослідження інших носіїв інформації; дослідження номера двигуна в разі технічної (конструктивної) можливості тощо. Об'єкти дослідження підлягають обов'язковому фотографуванню з дотриманням правил криміналістичної фотографії. При загальному огляді визначаються характерні загальні ознаки досліджуваного ТЗ, при цьому приділяється увага відповідності даних, зазначених у документах на ТЗ, інформації про: найменування, марку автомобіля, тип (модель); номер кузова, кількість знаків, їх зміст; дату випуску ТЗ, що вказана в документах, час виготовлення комплектуючих. При дослідженні в першу чергу застосовуються неруйнівні методи: візуальний; магнітооптичний; магнітної дефектоскопії. Об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або витрачені лише в тій мірі, у якій це необхідно для дослідження. Якщо дослідження неможливе без застосування методів, які змінюють зовнішній вигляд об'єктів, процес проведення описується і фіксується. При проведенні дослідження використовується

відповідна науково-методична, інформаційно-довідкова та спеціальна література, колекції криміналістичних обліків, облікові дані. Інформаційно-довідкові колекції формуються об'єктами, які отримані в результаті накопичення відомостей інформаційного характеру. Об'єктами інформаційно-довідкових колекцій можуть бути натурні зразки, копії та зображення ідентифікаційних номерів, табличок виробника, інших носіїв інформації, РД [6]. Особлива увага має звертатись на збереження об'єкта, наданого на дослідження. Як свідчить практика, під час роботи з об'єктами під час проведення експертизи, судові експерти часто застосовують руйнівні методи, котрі унеможливають в подальшому проводити інші дослідження. Звичайно, що в кримінальному процесуальному законодавстві є вимога відповідно до якої сторона, яка призначає проведення експертизи повинна надати дозвіл на часткове або повне знищення об'єктів. Проте, не будучи обізнаними в особливостях судово-експертної роботи, слідчі часто надаючи такий дозвіл не усвідомлюють його наслідків. У зв'язку із цим актуальним є акцентуація уваги сторони, яка призначає експертизу на необхідності встановлення послідовності необхідних експертних досліджень із урахуванням методів, які будуть застосовуватись під час вивчення об'єктів. У випадку, якщо застосування руйнівних методів не можна уникнути, відповідне дослідження має проводитись останнім.

За наявності різних речових доказів обізнана особа може допомогти правильно сформулювати запитання для призначення судової автотехнічної експертизи, підготувати необхідні початкові дані, вказати на потребу подання на експертизу необхідних об'єктів та матеріалів, порекомендувати особу, яка володіє необхідними знаннями в галузі автомобільних технологій, рекомендувати призначення певного роду, виду судових експертиз, що може проводитись в комплексі з судовою автотехнічною експертизою. Практика показує, що в таких ситуаціях найкваліфікованішими консультантами є співробітники експертних установ, які володіють знаннями про сучасні можливості, методики проведення судової автотехнічної експертизи і спеціальні засоби, що застосовуються при їхньому проведенні. Консультації необхідні слідчому при ознайомленні з висновками проведених експертиз та іншими документами спеціального характеру з фактичними даними, що мають значення при розслідуванні дорожньо-транспортних злочинів. Обізнані особи можуть визначити достовірність установлених фактів, оцінити наукову обґрунтованість висновків, вказати на недоліки в їхньому проведенні, повідомити про можливості, які не були використані слідчим, експертом та іншими особами, що проводили дослідження. Отримані письмові й усні пояснення стають підставою для прийняття подальших процесуальних або організаційних рішень слідчим при розслідуванні зазначеної категорії злочинів: направлення запитів про надання необхідних для провадження експертизи матеріалів (дані про технічні характеристики транспортного засобу, відомості про технічні розрахунки виникнення «моменту небезпеки» тощо); призначення первинної судової експертизи, а за необґрунтованого висновку або неповноти дослідження призначення повторної або додаткової експертизи та ін. Варто зауважити, що думки фахівця, висловлені в усній формі, та письмові довідки мають оперативну-тактичне значення і не належать до джерел доказів, оскільки процесуальними гарантіями, що забезпечують їх достовірність, не володіють [7]. Надання консультативної допомоги експертами перед проведенням дослідження необхідно для того, щоб акцентувати увагу особи, яка призначає експертизу на потенційно важливих аспектах, з приводу яких необхідно поставити запитання. Не дивлячись на те, що відповідно до кримінального процесуального законодав-

ства судовий експерт має право викладати у висновку відомості, щодо яких не було поставлено запитання але, які ним були встановлені під час дослідження та на його думку мають важливе значення для розслідування, у більшості випадків на практиці цього не відбувається. Основними причинами цього є прагнення скоротити термін проведення дослідження, не перевантажувати зміст висновку або тим, що експерт через відсутність певного запитання може не звертати увагу на окремі особливості об'єкта, наданого на дослідження чи не будучи ознайомленим із особливостями розслідування не вважатиме таку інформацію важливою. В цьому контексті актуалізується цінність та важливість взаємодії між сторонами та іншими учасниками кримінального провадження, що надасть можливість підвищити якість як судово-експертного дослідження, так і процесу досудового розслідування.

Таким чином, огляд призначених експертних досліджень та їх результатів надає можливість констатувати, що експертами було встановлено не тільки стан потерпілого та транспортного засобу, а і забезпечено кореляційний зв'язок між дорожньо-транспортною подією, діями кримінального правопорушника та суспільно небезпечними наслідками.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що у випадку порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, необхідно відзначити, що у більшості випадків призначаються трасологічні, експертиза матеріалів, речовин та виробів, автотехнічні та транспортно-трасологічні. В окремих випадках органи досудового розслідування також можуть прийняти рішення про призначення дорожньо-технічної експертизи. Зазначені експертні дослідження призначаються з метою підтвердження або спростування слідчих версій, а також уточнення механізму дорожньо-транспортної пригоди та вини кримінального правопорушника в ній. Обов'язковим для рахування є те, що встановлення стану сп'яніння уповноваженим підрозділом Національної поліції проводиться виключно у тому випадку, якщо під час дорожньо-транспортної пригоди не було травмовано або спричинено смерті потерпілим (за умов відсутності складу кримінальних правопорушень, передбачених ст. 286 та 286-1 КК України). Якщо було вчинено досліджуване кримінальне правопорушення огляд водія, а також інших учасників дорожньо-транспортної події проводиться виключно у відповідних закладах охорони здоров'я.

Особливості використання спеціальних знань під час розслідування порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами полягають у: 1) застосуванні комплексного, методологічного підходу до техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій, які проводяться в межах кримінального провадження за фактом порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами; 2) забезпеченні обов'язкового проведення експертиз з метою визначення стану кримінального правопорушника та потерпілої особи; транспортного засобу та механізму дорожньо-транспортної пригоди; 3) забезпечення можливості проведення комісійних та комплексних експертиз з метою скорочення термінів судово-експертного дослідження; 4) розмежуванні спеціальних знань співробітників Національної поліції та Експертної служби МВС України; 5) забезпеченні присутності спеціалізованої пересувної лабораторії Експертної служби під час огляду місця події за фактом порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами за наявності підстав, визначених

в Інструкції «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події», затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Інструкція «Про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події», затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 03.11.2015 № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>
3. Інструкція про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України від 09.11.2015 № 1452/735. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-15#Text>
4. Кошкаров А. Д. Розслідування дорожньо-транспортної пригоди та визначення причиновонаслідкових зв'язків між несправностями транспортного засобу. URL: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2020.29>
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
6. Інструкція про порядок проведення криміналістичних досліджень транспортних засобів і реєстраційних документів, що їх супроводжують, працівниками Експертної служби МВС України, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 31.05.2013 № 537. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1309-13#Text>
7. Гора І.В., Колесник В.А., Попович І.І. Окремі питання комплексної судової автотехнічної, транспортно-трасологічної експертизи та експертизи матеріалів відеозапису в розслідуванні дорожньо-транспортних подій. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2023/131.pdf